

ΜΗΤΡΕΣ ΛΥΧΝΩΝ ΠΡΩΤΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΛΥΜΠΙΑ

Νέα στοιχεία για την πρωτοχριστιανική Ολυμπία προκύπτουν από τις πρόσφατες ανασκαφές στην περιοχή του ρωμαϊκού κτιρίου βόρεια του Πρυτανείου¹.

Πάνω από τη βορειοδυτική γωνία του ρωμαϊκού περιστυλίου κτίστηκε σε μεταγενέστερη φάση ένα ορθογώνιο οικοδόμημα, από το οποίο στην αρχή της ανασκαφής του 1987/88 σωζόταν μόνο το βόρειο τμήμα. Πιθανώς το κτίριο αυτό προχωρούσε πάνω από την πισίνα — γνωστή ήδη από την Παλαιά Ανασκαφή — η οποία καταλαμβάνει την αυλή του περιστυλίου.

Οι σωζόμενοι τοίχοι είναι κτισμένοι κατά τρόπο ανώμαλο με πολλούς λίθους και κεραμίδες από κατεστραμμένα κτίρια. Συμπεριλαμβάνονται σπόνδυλος από κίονα του Ηραίου και κομμάτι από μαρμάρينو καλυπτήρα του Ναού του Δία. Τα θεμέλια του κτίσματος στηρίζονται στο στρώμα καταστροφής του ρωμαϊκού περιστυλίου. Περιέχοντας άφθονα κομμάτια κεραμίδων και πήλινων αγγείων, το στρώμα αυτό σκέπαζε το ψηφιδωτό του περιστυλίου καθώς και το χαλικόστρωτο δάπεδο δυτικά. Αν και με βάση τα νομίσματα και τα κεραμικά το στρώμα καταστροφής χρονολογείται στο τέλος του 3ου ή στην αρχή του 4ου αιώνα — και επομένως μπορεί να σχετιστεί με σεισμό του οποίου οι συνέπειες έχουν παρατηρηθεί και σε άλλα σημεία της Ολυμπίας — είναι πιθανόν ότι η ανέγερση του τελευταίου οικοδομήματος επιχειρήθηκε μετά το τέλος της λειτουργίας του ιερού, ίσως όχι μέχρι τη 2η φάση του πρωτοβυζαντινού οικισμού.

Ενδεικτικό για την εγκατάλειψη του χώρου είναι ένα χάλκινο νόμισμα, εικοσανούμμιο, που βρέθηκε στο στρώμα καταστροφής βόρεια του κτιρίου. Η μπροστινή όψη δεν βρίσκεται σε ικανοποιητική κατάσταση, διακρίνεται όμως μορφή αυτοκράτορα, πιθανώς της δυναστείας του Ιουστινιανού, με σταυροφόρα σφαίρα. Το νόμισμα αυτό επιβεβαιώνει σε γενικές γραμμές όσα έχουν διαπιστωθεί σε προηγούμενες ανασκαφές για τη χρονολογία της εγκατάλειψης του οικισμού².

Όπως αποδείχθηκε από τη συνέχεια των ανασκαφών ανατολικότερα, το ρωμαϊκό κτίριο στην τελευταία φάση του χρησίμευε για αγροτικές και ίσως και για εργαστηριακές εγκαταστάσεις.

Μία δεξαμενή με σκαλοπάτια που οδηγούν στο εσωτερικό και με πήλινο αγγείο βυθισμένο στο κέντρο του δαπέδου ανήκε πιθανότατα σε πατητήρι. Αποκαλύφθηκε την άνοιξη του 1987 στον ανατολικό διάδρομο του πρώην περιστυλίου, ο οποίος για την καινούργια χρήση είχε στρωθεί με πήλινες πλάκες. Οι τοίχοι της δεξαμενής είναι καλυμμένες με κοκκινωπό κονίαμα. Νότια της δεξαμενής το ψηφιδωτό έχει καλυφθεί και αυτό με το ίδιο κονίαμα, ώστε να σχηματίζεται μία ρηχή δεξαμενή που κατηφορίζει προς τη βαθιά δεξαμενή.

Παρόμοιες εγκαταστάσεις είχαν διαπιστωθεί από την Παλαιά Ανασκαφή σε πρωτοχριστιανικά σπίτια ανατολικά του Ναού του Δία, στον οπισθόδομο του Ηραίου και αλλού³.

Μία ορισμένη κοσμιότητα του πληθυσμού της Ολυμπίας τουλάχιστον στην πρώτη φάση της παλαιοχριστιανικής εποχής αποδεικνύουν εισαγωγές από επιτραπέζια σκεύη του τύπου African Red Slip του 5ου αιώνα. Σπανιότερα βρίσκονται στην Ολυμπία και πιάτα Phocaean Red Slip του σχήματος Hayes 3, τα οποία χρονολογούνται στο προχωρημένο 5ο ή στην αρχή του 6ου αιώνα. Λυχνάρια African

1. *Olympia, Mappe* (E. Curtius – F. Adler (Hrsg.), *Olympia, die Ergebnisse der... Ausgrabungen. Karten und Pläne* (1897) φύλλο IV και VIa. – Μωσαϊκό: P. Graef εις *Olympia II* 181-183, εικ. a, d και πίν. 106, 107. Οι ανασκαφές του 1987 και 1988 (βλ. προσωρινά *BCH* 112, 1988, *Chronique des fouilles en 1987*, 632, εικ. 38 και *AREpLondon* 1987-88, 27, εικ. 27) έγιναν με τη διεύθυνση του U. Sinn, τον οποίο ευχαριστώ για την παραχώρηση του υλικού που παρουσιάζεται εδώ.

2. Ο οικισμός φαίνεται ότι εγκαταλείφθηκε από το τέλος του 6ου ή την αρχή του 7ου αιώνα. Ότι η ζωή στην Ολυμπία συνέχισε όμως για κάμποσο καιρό ακόμα αποδεικνύουν μερικές νεότερες στίς οποίες αναφέρθηκε ο καθ. P. R. Franke στην ανακοίνωσή του.

3. *Olympia, Mappe*, φύλλο Va και Vb.

Red Slip του 5ου αιώνα είναι επίσης αρκετά διαδεδομένα. Εκτός από πήλινα λυχνάρια υπάρχουν στην πρωτοχριστιανική Ολυμπία και διάφοροι τύποι γυάλινων λυχναριών⁴.

Στην εκκλησιαστική ζωή οι λύχνοι προφανώς έπαιζαν σημαντικό ρόλο, εφ' όσον βρίσκονται σε μεγάλο αριθμό σε όλους τους πρωτοχριστιανικούς οικισμούς. Ευρήματα της ανασκαφής του 1987 μας βοηθούν τώρα να εντοπίσουμε ένα εργαστήριο πήλινων λύχνων του 6ου αιώνα στην Ολυμπία. Οι μήτρες λύχνων, οι οποίες μελετώνται εδώ, βρέθηκαν βορειοανατολικά από το πατητήρι που αναφέρεται πιο πάνω. Κατατάσσονται στην τελευταία φάση του οικισμού. Σώζονται τρεις μήτρες για το άνω μισό των λύχνων — οι δύο κάπως κομματιασμένες (K 4024, K 4025, K 4026, εικ. 1-3). Εκτός τούτων έχουμε και ένα μικρό κομμάτι μίας τέταρτης μήτρας (K 4027).

Οι μήτρες είναι φτιαγμένες από πηλό σε διαφορετικές αποχρώσεις, από ανοιχτό μπεζ έως κοκκινοκαστανό, που στη σημερινή κατάστασή του είναι αρκετά μαλακός και που μπορούμε να τον αποκαλέσουμε τοπικό. Η διακόσμηση είναι εμβαθυσμένη στις μήτρες.

Όλες αυτές οι μήτρες ανήκουν στον ίδιο τύπο λύχνων. Χαρακτηριστικά είναι η κυκλική περιφέρεια, η οποία περικλείει και την οπή για το φυτίλι, και η κωνική λαβή. Μία μικρή βαθμίδα χωρίζει τον ώμο από τον κυκλικό δίσκο που κλίνει ελαφρώς προς τη μέση. Λυχνάρια αυτού του τύπου ταξινομήθηκαν από τον Broneer στην εργασία του για τους λύχνους της Κορίνθου ως τύπος 32⁵. Αντιπροσωπεύονται στην Κόρινθο σε αρκετά μεγάλο αριθμό. Από την Ολυμπία, τέτοια λυχνάρια έχουν ήδη δημοσιευθεί στον 4ο και στον 6ο *Olympiabericht*⁶.

Όσον αφορά τη διακόσμηση, στις καινούργιες μήτρες διακρίνονται δύο παραλλαγές. Σε μία από τις μήτρες (Inv. K 4026) η διακόσμηση αποτελείται από εμβαθυσμένα στοιχεία, εδώ σε σχήμα τετράγωνο ή σε σχήμα φύλλου κισσού. Οι άλλες μήτρες (Inv. K 4024, K 4025, K 4027) φέρουν εγχάρκτη διακόσμηση από καμπυλωτές γραμμές και στιγμές.

Ως τώρα δεν έχει εντοπιστεί το εργαστήριο που σχετίζεται με την παραγωγή των λύχνων αυτών. Η προγραμματισμένη ανασκαφή που θα προχωρήσει βόρεια του περιστυλίου θα δείξει εάν το εργαστήριο εγκαταστάθηκε στο ρωμαϊκό κτίριο σε μέρος που μέχρι τώρα δεν έχει αποκαλυφθεί.

Μαζί με τις μήτρες βρέθηκε ένα σχεδόν ακέραιο λυχνάρι του ίδιου τύπου με ασαφή και πολύ φθαρμέ-

νη διακόσμηση (Inv. K 4023, εικ. 4) καθώς και μερικά θραύσματα πρωτοχριστιανικών πήλινων αγγείων. Άλλα θραύσματα από λύχνους του ίδιου τύπου εντοπίστηκαν στα μπάζα που γέμισαν τη δεξαμενή του πατητηρίου καθώς και στο στρώμα καταστροφής του πρωτοχριστιανικού κτιρίου.

Η μελέτη των λύχνων με κυκλική περιφέρεια στην Ολυμπία δείχνει ότι εκτός από τις δύο παραλλαγές που κατασκευάστηκαν στο εργαστήριο της Ολυμπίας υπάρχουν λίγα λυχνάρια τα οποία πιθανώς είναι εισαγόμενα⁷. Είναι φτιαγμένα από ρόδινο ως πορτοκαλή πηλό και φέρουν, όπως και η δεύτερη ομάδα, διακόσμηση από ανάγλυφα στοιχεία.

Έτσι μπορούμε να διακρίνουμε:

1. Εισαγόμενα λυχνάρια με διακόσμηση από ανάγλυφα μοτίβα.

2. Λυχνάρια πάλι με ανάγλυφα μοτίβα βγαλμένα από μήτρες τουλάχιστον δεύτερης γενιάς που κατασκευάστηκαν στην Ολυμπία από εισαγόμενα πρωτότυπα.

3. Τοπική παραγωγή μητρών και λύχνων με γραμμική διακόσμηση.

Μερικά από τα διακοσμητικά στοιχεία των δύο πρώτων ομάδων είναι γνωστά ως ανάγλυφα στοιχεία σε λύχνους του λεγόμενου χριστιανικού αφρικανικού τύπου⁸ και επίσης από σφραγίδες σε πιάτα African Red Slip⁹.

Η καταγωγή αυτών των ανάγλυφων μοτίβων είναι κατά πάσα πιθανότητα στην Africa proconsula-

4. Προετοιμάζω μονογραφία για τα γυάλινα αγγεία της Ολυμπίας (προβλέπεται να δημοσιευθεί στη σειρά *Olympische Forschungen*).

5. O. Broneer, *The Lamps, Corinth IV 2* (1930) 120-121, 290-291, αρ. 1501-1510, πίν. 23.

6. 4. *Olympiabericht*, 95 εικ. 72 και 6. *Olympiabericht*, εικ. 65 d.

7. Π.χ. Inv. K 4258 που μοιάζει με NSc 1909, 363, εικ. 21.

8. Βλ. τον πίνακα μοτίβων εις A. Ennabli, *Lampes chrétiennes de Tunisie* (1976) και γενικά: Broneer, *Corinth IV 3*, τύπος 31. — J. W. Hayes, *Late Roman Pottery* (1970) 311-314, τύπος II (A). — EAA, *Atlante delle forme ceramiche I* (1981) 200, πίν. 99, 100, 160 τύπος X).

9. Hayes, *ό.π.*, για παρόμοια μοτίβα σε σφραγίδες ειδικά εικ. 44 (style D).— Αφρικανικά μοτίβα μιμούνται και οι σφραγίδες σε πιάτα Phocaeen Red Slip (Late Roman C). — Βλ. Hayes, *Late Roman Pottery* 323 κ.ε., εικ. 72 κ.ε., ειδικά εικ. 73, 74, πίν. 21, b2. — Του ίδιου, *A Supplement to Late Roman Pottery* (1980) 525 κ.ε. — E. Carandini εις EAA, *Atlante I*, 231-232, πίν. 115. — Είναι αξιοσημείωτο ότι στα πιάτα Phocaeen Red Slip συναντιούνται και μακρόστενες σφραγίδες, αν και μου φαίνεται απίθανη μία άμεση σχέση μεταξύ αυτών των αγγείων και των «σικελικών» λυχναριών.

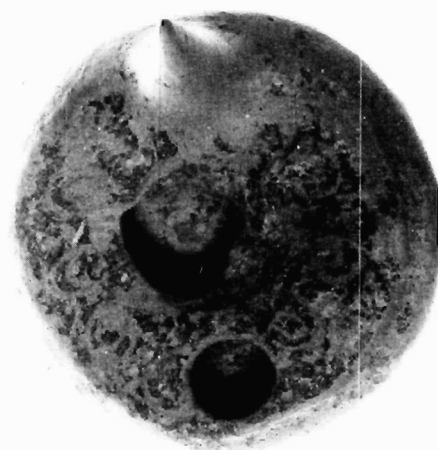
Εικόνα 1. Ολυμπία, αρ. Κ 4026, ΔΑΙ Athen, Neg. Nr. 88/868*.

Εικόνα 2. Ολυμπία, αρ. Κ 4024, ΔΑΙ Athen, Neg. Nr 88/869.

Εικόνα 3. Ολυμπία, αρ. Κ 4025, ΔΑΙ Athen, Neg. Nr 88/871.

Εικόνα 4. Ολυμπία, αρ. Κ 4023, ΔΑΙ Athen, Neg. Nr 88/844.

* Φωτογραφίες: Α. Τζίμας
(Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο).

gis, στη σημερινή Τυνησία. Αυτό φαίνεται από πολυάριθμα σκεύη African Red Slip και λύχνους του αφρικανικού τύπου που έχουν βρεθεί σ' αυτή την περιοχή. Εκεί εμφανίστηκαν και μήτρες σφραγίδων στο εμπόριο¹⁰.

Ωστόσο παρά τις σχετικά πολυάριθμες δημοσιεύσεις λύχνων σε αφρικανικά μουσεία δεν έγιναν γνωστοί μέχρι τώρα λύχνοι του τύπου Broneer 32 από την Αφρική. Εκτός τούτου, μερικές από τις σφραγίδες των στρογγυλών λυχναρίων δεν εμφανίζονται σε αφρικανικά προϊόντα, π.χ. τα μακρόστενα μοτίβα όπως μαϊανδροί κ.ά.

Από ευρήματα στις πρωτοχριστιανικές κατακόμβες των Συρακουσών¹¹, όπου λυχνάρια με κυκλική περιφέρεια βρέθηκαν σε αρκετά μεγάλο αριθμό, ο Broneer εξέφρασε τη γνώμη ότι ο τύπος αυτός επινοήθηκε στη Σικελία. Αλλά ανάμεσα στους λύχνους από τις Συρακούσες που έχουν δημοσιευθεί είναι ελάχιστοι εκείνοι που φέρουν σφραγίδες, όπως ανθέμια, ταινίες με μαϊανδρο κ.ά. Αντίθετα, οι περισσότεροι λύχνοι στις Συρακούσες δεν παρουσιάζουν σφραγίδες, αλλά εγχάρκτη διακόσμηση. Προφανώς πρέπει να διακρίνουμε διάφορες ομάδες, μάλλον και διάφορα εργαστήρια. Μερικοί από τους στρογγυλούς λύχνους έχουν π.χ. επίπεδη επιφάνεια, ενώ σε άλλους ο δίσκος κλίνει προς τη μέση.

Τίθεται το ερώτημα σε ποιες από τις παραλλαγές ανήκουν οι λύχνοι στα μουσεία της Σικελίας, τους οποίους αναφέρει ο Broneer.

Εκτός από τους αδημοσίευτους λύχνους της Σικελίας στο σημερινό στάδιο της έρευνας φαίνεται ότι στρογγυλά λυχνάρια του τύπου που μας απασχολεί εδώ ήταν διαδεδομένα ουσιαστικά στους χριστιανικούς οικισμούς της Πελοποννήσου. Παραδείγματα είναι γνωστά από την Κόρινθο, τις Κεγχρές, την Ισθμία, τη Νεμέα και το Άργος. Άλλα αντίτυπα έχουν βρεθεί στην Αθήνα, στην Ελευσίνα, στη Νέα Αγχίαλο της Θεσσαλίας και στην Αίγινα¹².

Στην Κόρινθο και στην Αθήνα διακρίνονται για τον τύπο αυτό εισαγόμενα λυχνάρια και λυχνάρια τοπικής προέλευσης.

Στο Άργος βρέθηκαν αρκετά λυχνάρια με κυκλική περιφέρεια, αν και αμφισβητείται από τους μελετητές εάν προέρχονται από τοπικά ή από κορινθιακά εργαστήρια.

Η πυκνότητα των ευρημάτων στην περιοχή της Κορίνθου οφείλεται εν μέρει σίγουρα στο γεγονός ότι η Κόρινθος στη σχετική εποχή ήταν η πρωτεύουσα της επαρχίας της Αχαΐας. Από την άλλη μεριά, ο αριθμός των ευρημάτων οδηγεί στο συμπέ-

ρασμα ότι στην Κόρινθο μπορεί να υπήρξε τουλάχιστον ένα από τα σημαντικότερα εργαστήρια των λύχνων αυτών.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑ

Στα σύνολα στα οποία σημειώθηκαν στρογγυλοί λύχνοι του τύπου Broneer 32, συνεχίζουν να εμφανίζονται και λύχνοι του αφρικανικού χριστιανικού τύπου και οι τελευταίοι απόγονοι λύχνων με ωσειδή περιφέρεια που ακολουθούν την παράδοση του 4ου αιώνα.

Οι εξαγωγές των λύχνων African Red Slip από την Αφρική χρονολογούνται ουσιαστικά στον 5ο αιώνα. Αποτυπώματα και απομιμήσεις συνέχισαν να παράγονται για αρκετό χρόνο ύστερα. Στην Ολυμπία όπως επίσης στο Άργος και στην Κόρινθο

10. *Mon Piot* 3, 1896, 215 σημ. 1. – Hayes, *Late Roman Pottery* 310-314. – Του ίδιου, *Supplement* 480, 517-519. – D. M. Bailey, *BMC, Lamps III* (1988) 182-184, πίν. 146 a.

11. P. Orsi, *RömQ Schr* 11, 1897, 475 κ.ε., πίν. 1, 3. – Του ίδιου, *NSc* 1909, 356 κ.ε. – Βλ. και ένα λυχνάρι στην Catania: G. Libertini, *Il Museo Biscari* (1930) 292, αρ. 1453, πίν. 129. Η προέλευση του λυχναριού δεν είναι γνωστή.

12. Κατάλογος γνωστών λύχνων του τύπου Broneer 32 (βλ. και σημ. 5, 6, 11):

Κόρινθος: Εκτός από σημ. 5: M. Roebuck, *The Asclepieion and Lerna, Corinth XIV* (1951) πίν. 67, 1, αρ. CL 3092. – K. S. Garnett, *Hesperia* 44, 1975, 173 κ.ε., ειδικά 201, αρ. 36-38. – J. C. Biers, *The Great Bath on the Lechaion Road, Corinth XVII* (1984) 83, αρ. 143, πίν. 35 e. – Ch. K. Williams, II, *Hesperia* 57, 1988, 97, πίν. 33, 1.

Ισθμία: O. Broneer, *The Lamps, Isthmia III* (1977) 82, αρ. 3170-3176.

Κεγχρές: H. Williams, *The Lamps, Kenchreai V* (1981) 85 κ.ε., αρ. 457.

Νεμέα: St. G. Miller, *Hesperia* 57, 1988, 5, πίν. 8 c, αρ. L 224. Άργος: A. Bonon, *Lampes d'Argos, EtPél* 5 (1966), αρ. 657-668, πίν. 17, 18. – P. Aupert, *Suppl.* 6, *BCH* 1980, 412 κ.ε., αρ. 58-80, εικ. 26-34. – A. Oikonomou, *BCH* 112, 1988, 494, αρ. 90, εικ. 7.

Αθήνα: J. Perlzweig, *Lamps of the Roman Period, Agora VII* (1961) αρ. 340, 341 (εισαγόμενα) και αρ. 2832-2837 (αττική παραγωγή).

Ελευσίνα: Εκθέτονται μερικά λυχνάρια στο Μουσείο Ελευσίνας.

Νέα Αγχίαλος: *Ergon* 1965, 16 κ.ε., εικ. 13. – *Prakt* 1965, πίν. 8 β κ.ε. (Αυτή η υπόδειξη οφείλεται στον U. Hübinger.) H. J. Perlzweig, *Agora VII*, 193, αναφέρει επίσης ένα λυχνάρι από τη Νέα Αγχίαλο στο Βυζαντινό Μουσείο της Αθήνας (αρ. Μουσείου 293).

Αίγινα: F. Felten, *Die christliche Siedlung, eis: Alt-Ägina I* 2 (1975) 66, αρ. 62, 63, πίν. 18.

Πάτρα: Ευχαριστώ τον Μ. Πετρόπουλο για την πληροφορία ότι υπάρχουν και στην Πάτρα αρκετά λυχνάρια του ίδιου τύπου.

παρατηρεί κανείς ότι οι κυκλικοί λύχνοι άρχισαν από ένα σημείο οπότε ο αφρικανικός τύπος είχε ξεπεράσει την ακμή του. Αλλά ο κυκλικός τύπος ποτέ δεν έγινε το ίδιο διαδεδομένος. Στην Κόρινθο, κυκλικοί λύχνοι βρέθηκαν σε σύνολα που χρονολογούνται στο β' μισό του 6ου αιώνα, δηλαδή στο Fountain of the Lamps και στους χριστιανικούς τάφους κοντά στο Ασκληπιείο. Σε σύγκριση με τον αφρικανικό τύπο οι στρογγυλοί λύχνοι εκεί παραμένουν αρκετά σπάνιοι.

Σε μεγαλύτερο ποσοστό εμφανίζονται στο Άργος, στο στρώμα καταστροφής που σχετίζεται με την εισβολή των Σλάβων και χρονολογείται το 585 μ.Χ.¹³.

Οι νεότεροι ίσως στρογγυλοί λύχνοι αυτού του λεγόμενου «σικελικού» τύπου ήρθαν στο φως στον παλαιοχριστιανικό οικισμό της Αίγινας που ιδρύθηκε στα τέλη του 6ου αιώνα. Η χρονολογία αυτή παραδίδεται από το Χρονικό της Μονεμβασίας, το οποίο αναφέρει ότι ο πληθυσμός της Κορίνθου, εκφοβισμένος από την απειλή των Αβάρων, κατέφυγε στην Αίγινα. Στη μελέτη του για τον χριστιανικό οικισμό ο Felten παρατηρεί στα διακοσμητικά στοιχεία των λύχνων της Αίγινας μία τάση προς την απλοποίηση, δηλαδή προτιμούνται τα γραμμικά σχέδια, όπως τα είδαμε και στις μήτρες της Ολυμπίας.

Στον δεύτερο οικισμό της Ολυμπίας οι στρογγυλοί λύχνοι φαίνονται να υπάρχουν με την ίδια συχνότητα περίπου όπως στο Άργος. Μολονότι στην Ολυμπία δεν υπάρχουν ίχνη εχθρικών επιχειρήσεων των Σλάβων, η βιαστική εγκατάλειψη του οικισμού φαίνεται ότι έγινε στο ίδιο περίπου σημείο της ιστορικής εξέλιξης όπως στο Άργος και δεν υπάρχει εμπόδιο να σχετιστεί με τα ίδια ιστορικά γεγονότα.

ΑΛΛΕΣ ΜΗΤΡΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΛΥΜΠΙΑ

Οι μήτρες που βρέθηκαν στην ανασκαφή του 1987 δεν είναι οι μόνες μήτρες λύχνων από την Ολυμπία.

Μια άλλη μήτρα για στρογγυλά παλαιοχριστιανικά λυχνάρια (Inv. K 4247) βρέθηκε στη νοτιοανατολική περιοχή της Ολυμπίας και παρουσιάζει ένα συνδυασμό από σφραγίδες και γραμμική διακόσμηση. Συγκρίνεται με ένα λυχνάρι που προέρχεται από την ίδια περιοχή (K 4246). Σε μία ακόμη μήτρα από τη νοτιοανατολική ανασκαφή (K 4248) οι αποτυπωμένες σφραγίδες που δεν είναι καθόλου καθαρές έχουν χαραχτεί συμπληρωματικά για να φανούν καλύτερα.

Εκτός από στρογγυλούς λύχνους, στην Ολυμπία παρήχθησαν και λύχνοι του αφρικανικού χριστιανικού τύπου. Μία μήτρα από τα ευρήματα της Παλαιάς Ανασκαφής (Inv. K 4249) παρουσιάζει στο δίσκο ένα χριστόγραμμα και αφρικανικά διακοσμητικά στοιχεία στον ώμο. Τα διάφορα στοιχεία αναγνωρίζονται καλύτερα σε σύγκριση με ένα λυχνάρι από τις ανασκαφές του 1988 (K 4036). Προέρχεται από τα μπάζα που γέμισαν μια αψιδωτή αίθουσα βορειοανατολικά του περιστυλίου, η οποία αποτελούσε μέρος των ρωμαϊκών Θερμών. Μία άλλη μήτρα του αφρικανικού τύπου με εγγάρκτη διακόσμηση (Inv. K 4250) βρέθηκε στο Λεωνιδαίο.

Τελικά βρέθηκε και ένα τμήμα από το κάτω μέρος μίας μήτρας (K 4107) που χρησίμευε σε απομιμήσεις του κύριου κορινθιακού τύπου του 2ου και του 3ου αιώνα Broneer 27. Ήρθε στο φως το 1988 σε μπάζα του προχωρημένου 3ου ή του πρώιμου 4ου αιώνα και αποτελεί το παλαιότερο κομμάτι που μαρτυρεί ένα εργαστήριο λύχνων στην Ολυμπία.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

Στο εργαστήριο λύχνων της Ολυμπίας παρατηρείται από τη μία μεριά η αναδρομή σε παραδοσιακά πρωτότυπα, από την άλλη μεριά και μία ορισμένη ιδιοτυπία.

Μπορούμε να υποθέσουμε ότι εισαγόμενα λυχνάρια αποτελούσαν τα πρότυπα για ένα σημαντικό ποσοστό των παλαιοχριστιανικών λύχνων της Ολυμπίας. Τα εισαγόμενα παραδείγματα με αφρικανικά μοτίβα χρησίμευαν ίσως επανάλειπτα για αποτυπώματα. Όπου η ανάγλυφη διακόσμηση δεν φαινόταν καθαρά, ο τεχνίτης προσπάθησε με πρόσθετες χαράξεις να την κάνει πιο ευδιάγνωστη.

Αντίθετα στη διακόσμηση που θυμίζει αφρικανικές σφραγίδες, η γραμμική διακόσμηση που έχει χαραχτεί στις μήτρες χαρακτηρίζει αυτοτελή προϊόντα του εργαστηρίου της Ολυμπίας. Παρατηρητέον ότι η γραμμική διακόσμηση των μητρών της Ολυμπίας δεν αντιστοιχεί στη διακόσμηση λύχνων που έχουν δημοσιευθεί από άλλα μέρη.

Ούτε έγινε λόγος, όσο γνωρίζω, για άλλες μήτρες του τύπου Broneer 32. Φαίνεται σαν να μην έχουν καθόλου δημοσιευθεί άλλες τέτοιες μήτρες.

13. P. Aupert, Suppl. 6, BCH 1980, 412 κ.ε.

Ωστόσο οι μήτρες της Ολυμπίας μάς κάνουν να υποθέσουμε ότι υπήρχαν και άλλα τοπικά εργαστήρια στην Πελοπόννησο.

Είναι πιο πιθανό να υποθέσουμε ότι τα λυχνάρια από το εργαστήριο της Ολυμπίας πουλιόνταν προπαντός στην περιοχή κατασκευής παρά να υποθέσουμε εξαγωγές στην Κορινθία ή στην Αργολίδα, οι οποίες αποτελούν τις κύριες περιοχές ευρημάτων.

Για τα καλύτερα αντίτυπα πρέπει ίσως, κατ' αναλογία προς τον αφρικανικό τύπο να υποθέσουμε γύψινες μήτρες, οι οποίες όμως δεν έχουν διατηρηθεί¹⁴.

CHRISTA SCHAUER

14. Βλ. D. M. Bailey, εις: D. E. Strong – E. Brown, *Roman Crafts* (1976). – Του ίδιου, *BMC, Lamps III* (1988) 183 κ.ε.

ZUSAMMENFASSUNG

LAMPENMODEL FRÜHCHRISTLICHER ZEIT AUS OLYMPIA

Im Rahmen des Forschungsprojekts zur Spätgeschichte von Olympia unter der Leitung von U. Sinn wurden 1987 und in den Folgejahren Grabungen im Bereich des römischen Gebäudes nördlich des Prytaneion durchgeführt. Die letzte Siedlungsphase, bezeugt durch ein zur christlichen Siedlung gehöriges Haus und Werkstattbetriebe, lieferte mehrere Ton-

model, die auf Lampenproduktion in unmittelbarer Nähe des Gebäudes hinweisen.

Der Beitrag soll die Produktion von Matrizenlampen in Olympia, insbesondere des wenig bekannten Typs Broneer 32, und das Problem lokaler Werkstätten beleuchten.